

Kan forhold mellom mennesker planlegges?

Av Lisbet Holtedahl

Om lokalt samarbeid og organisering av velferdstiltak i et bygdesamfunn i ferd med å bli forstad.

1. Innledning

Det må være en viktig forutsetning for trivsel at folk kan samarbeide lokalt, at man i en lokalitet kan stå sammen om å utnytte storsamfunnets muligheter, og at man gruppevis eller samlet kan oppnå å gjøre lokale premisser gjeldende vis-à-vis organisasjons- og sektor-Norge. Hvis vi er enig om dette, må vi stille spørsmålet: hvordan reagerer man på ulike storsamfunnstiltak i forskjellige lokalsamfunn i Norge? I hvilken grad bestemmer ulike grupper av folk i en lokalitet selv hvordan de vil se på almene sosiale goder? Hvilke muligheter gir de materielle og økonomiske forordninger de ulike stedene for felles handling i pakt med egne interesser? Jeg antar at vi vil finne at ulike lokalsamfunn kan sies å være mer eller mindre selvstendig i denne forstand. Dette perspektiv faller således tilsynelatende i tråd med det ofte uttrykte ønske om lokal medinnflytelse i nasjonalpolitiske prosesser.¹

Jeg vil imidlertid gjerne presisere at jeg her *ikke* postulerer at lokal medinnflytelse nødvendigvis vil få de konsekvenser med henblikk på forutsibar lykke og trivsel for de impliserte, som det ofte antas. For å komme dette spørsmålet litt nærmere inn på livet bør vi derfor forsøke å problematisere det.

Vi kan forestille oss lokalsamfunnet som bestående av mennesker som til en viss grad erkjenner at de lever under samme livsomsendigheter og gjør dette fellesskap relevant i samhandling. Dermed utgjør slike samfunn et nettverk av relasjoner som *kan* organiseres for felles handling, felles lokalt perspektiv på storsamfunnet. Jeg vil bruke begrepet «lokalsamfunnshet» til å fremheve dette aspektet. I tråd med antropologisk analysetradisjon vil det analytiske innhold kunne defineres som «lokalt fellesskap» eller «moralisk fellesskap».² Et lokalsamfunn, som har liten grad av lokalt fellesskap, vil jeg derimot si er preget av «løsomhet» eller «individuering»,³ hvilket er trekk som svekker mulighetene for felles handling og dermed mulighets for den enkeltes trivsel.

Vi skal avlegge tre besøk i en bygd, Veggefjord: et for 60 år siden, ett for 40 år siden og ett i dag. I løpet av de siste 50 år er det skjedd en radikal forandring i Veggefjords lokale fellesskap, og ved første øyekast vil vi finne en økning i enkelthusholdenes selvtilstrekkelighet.

Forleden dag sa en eldre mann fra et isolert bygdesamfunn til meg: «Det er trist at vi ikke kan snakke med barna våre. Vi snakker helt forskjellige språk, er opptatt av helt forskjellige ting. Ikke kan vi stikke innom naboen heller lenger, som før i tiden. Nå er vi alltid redde for å forstyrre». Det denne mannen uttrykker, er en utvikling i forholdet mellom generasjoner og mellom naboer som vi alle kjenner til. Vi har ikke følelsen av å ha noe å stille opp mot utviklingen heller.

Alle lokalsamfunn vi finner i Norge i dag, har vel opplevd en slik utvikling, unntatt der hvor det ikke bor noen gamle . . . Men hvilke konsekvenser en slik utvikling får for det enkelte bygdemiljø, er det flere faktorer som avgjør. Det er forskjell på i hvilken grad folk de ulike steder får til å samles om måter å ordne livet sitt på og om synspunkter på hva som bør betraktes som almene goder. Som vi skal se, klarer veggefjordingene til en viss grad å motvirke et totalt brudd mellom generasjoner og hushold.

Nå skal vi gjennom tre korte besøk se hvordan veggefjordingene i tre utvalgte faser forholder seg til storsamfunnet. Vi kan si at ingen av de trekk vi finner der, er konsekvenser av bevisst planlegging. Dernest skal vi, ut fra det vi vet om veggefjordingene, diskutere hvordan ulike sosiale «goder»: trygder, omsorgslønn, barnehager og full sysselsetting vil kunne virke inn på forholdet mellom menneskene i dette samfunn.

2. Om forstadliggjøringen av en fiskebygd:

a) *Da Veggefjord var nesten selvforsynt*

Veggefjord ligger i bunnen av en dyp fjord, som skjærer seg inn i en mindre øy på den norske kyst. Fra bygda ser man rett ut i havet gjennom fjordmunningen, som vender nord-vest.

For 60 år siden var det knapt 100 beboere i Veggefjord. Bygda hadde ingen vei, man måtte gå sjøveien til andre bygder og byen. Da ble fornødenheter i stor utstrekning skaffet til veie innenfor bygda. Mennene sto for innhenting av ressurser gjennom ofte slektsbasert jakt og fiske. Kvinnene tok seg av barn, syke, enslige. De hadde ansvaret for husdyr og produksjon av fødevarer, konservering av kjøtt, bær, fisk. Folk løste mange forskjellige oppgaver i lag i de

typer samvær som utspilte seg, stort sett omkring arbeidet.⁴

Det var relativt liten spesialisering av oppgaver og liten yrkesdifferensiering. Det var også gjennom deltakelse i arbeid, at barn ble innlemmet i bygda og bygdas kultur.

Mennene var borte på fiske store deler av året, og da måtte kvinnene stå alene med ansvaret for alle i bygda. Kvinnenes og mennenes ulike oppgaver medførte et klart skille i hva mannsroller og kvinnesroller innebar. Mannlighet og kvinnelighet ble oppnådd gjennom å utvise ferdighet med de oppgaver som tilfalt de to kjønn. Det var gjennom å snakke om *hva* man gjorde, om arbeidet man utførte bl.a., at man presenterte seg for hverandre. Under mennenes fravær ivaretok kvinnene husholdenes interesser. De var mye sammen innbyrdes og ga hverandre en hjelpende hånd. De sørget for at innflytelse ble oppnådd via lokale standarder: gavmildhet, renslighet, dyktighet til å bake lefser, etc. Derimot avhang kvinnenes innbyrdes vurdering av hverandre mindre av deres respektive ektefellers prestasjoner. Med henblikk på rykte var ektefellene således ganske autonome: «man var sin egen lykkes smed». Men husholdets evne til å overleve var fullstendig avhengig av at både mann og kone skaffet fornødenhetene tilveie.

I denne periode lå «lokalsamfunnsheten» primært i den materielle avhengighet mellom folk

Kvinnekulturen, tildels også mannskulturen, la vekt på at man hjalp hverandre når det trengtes, og at man ble kritisert hvis man ikke gjorde det. Kvinnene anså det for legitimt og viktig at man holdt seg løpende informert om hverandres personlige anliggender. Gjennom å gi bort egne produkter: lefser, sokker, osv., skaffet man seg rettigheter overfor folk.

Det var særlig kvinnene som bidro til utformingen av det lokale moralske system. Den måte oppgavefordelingen og samværssystemet var organisert på, medførte således i denne periode stor innbyrdes materiell avhengighet og stor grad av «lokalsamfunnshet» for hele bygda.

b) Ny teknologi og vekst i Veggefjords pengeøkonomi

Når vi denne gang besøker Veggefjord, 20–30 år lenger frem i tiden, har viktige endringer funnet sted. Da det ble innført nye teknikker i sildefisket, sto Veggefjord-mennene overfor nye valg: skulle man

investere i ny teknologi nå, eller først siden? Noen sprang ut i det, andre torde ikke. Grunnlaget for en ny type ulikhet mellom menn var lagt. Noen opplevde et raskt oppsving økonomisk, andre slet hardere for å klare seg.

Samtidig ble kommunikasjonssystemet raskt utbygget. Man begynte å bygge vei til Veggefjord fra nabobygda. Det ble opprettet lokalt postkontor og telefonsentral. Det var lokale kvinner som fikk ansvaret for dette, vel å merke kvinner som hadde høy prestisje lokalt. De var «flinkest» til å bake, gjøre rent, gi bort lefser, passe dyr og hadde mange barn.

På sentralt hold utviklet helsesektoren seg, og den første kvinne i Veggefjord som fikk utdannelse, ble helsesøster. Det var ingen helsesøsterpost lokalt, men likevel fungerte hun i mange år som «doktor» for hele området. Hun fikk ingen fast lønn, men hadde periodisk ansvar for oppsyn med gamlehjem i byen og i en annen bygd i kommunen, hvilket var lønnet. I denne overgangsfase ble det sett på som umoralsk å lønne *lokal* omsorgsvirksomhet i også sykepleie. Det ble betraktet som en del av kvinnesrollen. Til gjengjeld: når man gjorde mange mennesker *spesielle* tjenester, hadde man også en del *spesielle* rettigheter. Det ga stor innflytelse. Disse kvinner var på mange måter bindeledd, «mellommenn», mellom det offentlige og bygda. Det å gi bort sild, lefser og multer ble den lokale måte å skaffe seg innflytelse over ressurspersoner i byen (forsorgsforstander, helsepersonell, bankfolk). Den innflytelse, de påberopte seg lokalt var rett til å vite alt, rett til å be lokale folk gjøre innflytelsesrike folk i byen tjenester etc. «Søren skaffer funksjonær X fersk fisk, han ordnet nylig aldershjems plass for Peder».

Således ser vi, at i denne fase av Veggefjords utvikling, hvor «byen på mange måter rykket nærmere», så brukte veggefjordinger sine lokalt definerte regler for innflytelse eller tjenestetutveksling overfor det offentlige.

Men denne senere utvikling har også medført nye forskjeller mellom Veggefjord-kvinner. Storsamfunnet har dukket opp i Veggefjord i og med de kvinnelige «mellom-kvinner». Disse kvinner kan bruke sin «mellom-kvinneposisjon» til å gjøre nye premisser gjeldende i lokale situasjoner. En av de eldste i fjorden forteller bl.a. at en av dem fant på at man skulle ta av skoene når man kom inn hos dem. De ble m.a.o. foregangskvinner når det gjaldt innføringen av nye renslighetskrav. Det ble gradvis vanskeligere å sikre seg at innflytelse *bare* ble oppnådd på tradisjonelt vis lokalt. Andre kvinner satt ikke inne med samme mengde informasjon som de, ei heller kunne de gjøre naboer samme tjenester. I spørsmål om eldre-

hjem, sentralisering av skoler og lignende, var det åpen uenighet lokalt om hvorvidt mellomkvinnenes anbefalinger av offentlige tiltak nå også var i bygdas interesse.

To av de kvinnelige entreprenører hadde «overtatt» gamle lokale misjonsforeningslederskap. Nå følger hakk i hæl etableringen av en serie lokale misjons- og velferdsorganisasjoner, som andre kvinner får ledelsen av. Gjennom å skaffe seg representasjon lokalt for de ulike nasjonale foreninger, søkte kvinnene å oppnå innbyrdes likhet. Siden bygda var liten, gikk de samme kvinnene igjen på møtene i alle foreningene. Dette at de samme menneskene møttes svært ofte ga grunnlag for meningsutveksling og informasjon og bidro i denne andre fase til å opprettholde «lokalsamfunnsheten». Man kan si at når nødvendigheten av å hjelpes ad og samvær i den forbindelse gradvis ble redusert, ga foreningsmøtene en viktig alternativ anledning for kvinnene til å vedlikeholde den lokale kvinnekultur. Det var fortsatt i stor grad kvinnene som utformet det moralske system som gjaldt i bygda. Motene fungerte også autoritetsfordelende. De yngre kvinnene ble sterkt influert av de eldre lederne. Det fantes ennå ingen fora hvor bare yngre kvinner møttes. De eldre og ledende kvinner fortsatte å styrke sin posisjon og innflytelse. De kunne bestemme på hvilke premisser deres tjenester (f. eks. barnepass) skulle gis.

De «yngre kvinner» forteller i dag, at de eldre sa, at det var ingen mening i at kvinner skulle ha «fri»! Hvis de skulle passe deres barn, var det kun hvis kvinnene skulle gjøre noe for dem selv, eller for andre, som trengte det. De gjorde det ikke for at de yngre kunne dra alene et eller annet sted, hvis ikke formålet gjaldt flere enn henne selv.

De eldre var stort sett opptatt av *hvor mye de selv hadde klart gjennom tiden og av hvor lett de yngre hadde det sammenlignet med dem*. Hvis yngre kvinner ymtet om jobb, ble det sett på som svikt mot den lokale kvinnerolle. De få som tok seg jobb i byen, ble betraktet som «dårlige eksempler». De så det slik at en kvinne helst skal ha omsorg for husholdet og for andre i bygda uten godtgjørelse.

Mennenes situasjon i denne fase kjennetegnes av en overgang fra slektsbasert samarbeid om fiske til individuelt veiarbeid og anleggsarbeid, ofte med pendling til følge. Således vokste pengeøkonomien i bygda. Skillet mellom hjem og yrke ble større. Dvs. at menn fikk posisjoner utenfor lokalsamfunnet, som ingen fra hjembygda hadde adgang til å følge med i eller kontrollere. De inngikk kontrakter om å utføre oppgaver, som de fikk lønn for. Mennene må nå presentere seg på nye måter for hverandre lokalt. Mennene kommer i enda

større grad til å «opptre» på den hjemlige arena, og de kommuniserer meget klart at de lever på ulike måter borte og hjemme. Kvinnene er mer engstelige enn før for hvordan mennene «oppfører seg» når de er borte. Mennene opplever kvinnene som strenge og moraliserende.

I denne periode hviler «lokalsamfunnsheten» mindre på materiell avhengighet og mer på moralsk kontroll

En samfunnsvitenskapelig tilnærming til forholdet mellom kjønnsroller og samfunn, fremstiller gjerne kvinnenes forestillinger og handlingsmåter som «dempet» i forhold til mennenes. Storsamfunnets normer stemmer bedre overens med mennenes handlingsmønster, som er kontraktbasert, enn med kvinnenes, som ennå stort sett er mer diffuse i sin organisering. Kvinnene må således, for å delta i storsamfunnet utenfor hjemmemiljøet, tilpasse seg eller beherske to systemer; håndtere to måter å vurdere og kalkulere på. Hvis vi ser på kvinnenes deltakelse i Veggefjord i dette perspektiv, vil vi måtte erkjenne at det er nødvendig med en uvanlig tilnærming: Kvinners lokale «modell», deres forestillinger, moral og rollekaraktistikk er dominerende her, noe mennene tilpasser seg når de er hjemme.

Vi kan si at slik storsamfunnet foreløpig er blitt innført i Veggefjord, har en gruppe kvinner oppnådd en stor innflytelse, en moralsk kontroll over veggefjordingene. Denne kontrollen fører i praksis til en viss lokal styring med innføringen av tiltak som kan true grunnlaget for den eksisterende «lokalsamfunnshet». Men de er også *samtidig* med på å støtte noen *sentraliseringstiltak* fra det offentlige: Eldrehjem lagt til byen, flytting av den lokale skole, etc.

De eldre kvinnene omtales av de yngre som «misjonskjerringer». De yngre kvinners avhengighet av de eldre svekkes likevel ikke. Tvert om øker den. Som nevnt finnes det ennå ikke større fora bare for yngre, gifte kvinner. De eldre kvinnene er dessuten gode å ty til, når kontrollmulighetene overfor mennene blir mindre gjennom pendlingen og oppløsningen av det slektsbaserte samarbeid om fiske. På et vis er de yngre kvinner kommet i klemme.

c) Bygdesamfunnet med urbane trekk

Det siste besøk vi skal avlegge i Veggefjorden denne omgang, finner sted i 1977.

I denne fasen finner vi at det er etablert en møteplass for yngre kvinner utenfor Veggefjord: en gruppe kvinner har bestemt seg for å

søke arbeid på filetfabrikken i nabobygda. Dette strekker seg årlig over en periode på ca. 4 måneder (sesongbasert). Så lenge det ikke er barnehager i området gir det også rett til arbeidsløshetsstrygd resten av året, hvis man oppnår en viss minsteinntekt pluss har barn i førskolealderen og derfor ikke kan ta arbeid i byen. Enkelte menn slutter i arbeid i denne perioden for å bli hjemme med barnepass (de kan tillate seg dette, fordi det i 1970-årene har vært stor etterspørsel etter visse typer arbeidskraft i byen). Samtidig ser vi at noen akademikerfamilier er flyttet inn i bygda. Det rådende moralsystemet settes på prøve ved at disse kjøper hjelp i huset og til barnepass, noe som også har styrket det økonomiske forstadspreget.

Bygda er nå «rykket enda nærmere byen»: det er blitt bygget bro til fastlandet fra øya. Kommunen har «vokst» og reguleringsplaner og tiltaksplaner for Veggefjord er nå under utarbeidelse.

Veggefjord er nå noe mer heterogen sosialt, og både yngre menn og kvinner står overfor nye vanskeligheter i form av hvordan samvær skal organiseres og legitimeres. Men vi finner at de yngre menneskers initiativ og måte å ordne seg på sikrer en kontinuitet i Veggefjords «lokalsamfunnshet».

Noen yngre kvinner har startet syklubb. Hvor de eldre kvinner samler penger inn til nasjonale organisasjoner, samler disse yngre inn penger til lokal velferd. De reiser på en årlig ferietur i lag. Mennene har nettopp startet idrettslag for alle i bygda: trening for piker, gutter, kvinner og menn. De holder styremøter og arrangerer fester, hvor det samles inn penger til idrettsutstyr, lysløype, omkleddningsrom.

De gamle lokale velferdsforeninger og misjonsforeninger ruver nå mindre i samværssystemet. Mennenes fiskerlag er nedlagt. De gamle kvinners moralske hegemoni, deres autoritet, har fått stå sin prøve og har fått en del grunnstøt. *Men man må fortsatt kjempe med dem, og det får konsekvenser for det som skjer lokalt.* F. eks. blir Sanitetshuset bare lånt ut til idrettsforeningen på de gamles premisser (det er ikke tillatt å drikke alkohol og vanskelig å få lov til å danse). Som vi ser er det i meningskonfrontasjonen at vi finner kimen til det lokale perspektiv på almene goder: sysselsetting for kvinner, barnehager etc.

Forholdet mellom eldre menn i bygda er blitt konfliktfylt som en konsekvens av at jordeiendommer i Veggefjord plutselig representerer helt nye økonomiske muligheter for den enkelte. Hvor det før ikke var så nøye hvor grenseskillet gikk mellom naboer, er man i dag så opptatt av dette at en del menn ikke er på talefot, fordi grensesettingsproblemet ikke er løst.

De yngre kvinner foretrekker helt åpenlyst så kortvarig sysselsetting som mulig, så det kan forenes med deres forpliktelser i husholdet og overfor mødre og svigermødre. Arbeidsledighetstrygden blir på deres premisser en slags lønn for ivaretagelse av «lokalsamfunnsheten». Sesongarbeidet har gitt de sysselsatte et fellesskap overfor de som i dag er eldre kvinner i Veggefjord. De unge sysselsatte er denne fases entreprenører. Hvor de gamles posisjoner utelukkende ble oppnådd via det lokale belønningssystem, har de yngres mellommannsposisjon snarere sitt opphav i at noen kvinner nekter helt å godta den lokale dominerende vurderingsstandard. De vet at det ses som en trussel mot den lokale kvinnerolle når de er borte fra bygda om dagen eller natten på skiftarbeid.

Men om det ikke er de kvinner som i de eldres øyne har stor kvinnelig prestisje, som tar sesongarbeide, så er det et vitnesbyrd om at eldre, lokale verdier fremdeles «slår gjennom», når kvinnene, hvis de synes de tjener nok, gjerne jobber *kortere* enn sesongen tillater.

d) *Hvis «lokalsamfunnsheten» skal vernes, må folk fortsatt gå sammen om hvordan offentlige ressurser skal utnyttes*

Igjennom de tre besøk vi har avlagt i Veggefjord, har vi vært vitne til en rekke viktige endringer: menns tilknytning til storsamfunnet er blitt styrket, men er blitt mer individuell. Vi kan spore en gradvis individuering av de enkelte hushold i forbindelse med viktige forandringer i ytelse mellom ektefeller. Vi har sett en gradvis svekkelse av det lokale belønningssystemets betydning og en tendens til oppgave-spesialisering og yrkesdifferensiering. Veggefjord er blitt mer heterogen. Hvor før alle deltok på alle foreningsmøter er det i dag flere foreninger og mindre overlapping i deltakelsen. Men det viktige for «lokalsamfunnsheten» er at folk får til å lage nye møteformer.

Over tid har det også funnet sted en viss innsnevring i hvor mange andre mennesker det tilfaller den enkelte kvinne å ha omsorg for. Hvor de eldre kvinner fortsatt samler inn penger til folk «der ute», samler yngre kvinner og nå også menn inn penger til «oss her i bygda».

Men vi har også vært vitne til *kontinuitet* på en rekke viktige felter: Det har hele tiden vært mulig å påvise at «lokalsamfunnsheten» ble ivaretatt på den ene eller annen måte. Forutsetningene for dette må sies å ligge i flere faktorer:

1. Det er kontinuitet i bosetningen.⁵ Gjennom konflikt og debatt har folk dermed anledning til å samarbeide i grupper om hvordan erfaringer skal sammenfattes. Hva er bra for oss? Vi vil ikke lenger la de gamle bestemme over oss og våre muligheter! etc. Kontinuitet gjør at generasjonsmotsetninger og -avhengighet tvinger folk til å se på det som skjer i storsamfunnet i et perspektiv som fører til en verning av «lokalsamfunnsheten». Gjennom drøftelser i de ulike foreninger går folk sammen i større og mindre grupper om å bestemme hvordan offentlige ressurser skal utnyttes.

2. En annen viktig forutsetning er at samfunnet fortsatt har et overskuelig antall beboere, noe som hittil har gjort det mulig for folk å bygge bro mellom de hushold som er blitt noe mer preget av tosomhet, ikke minst de innflyttede akademikerfamilier.

De samme handlinger og løsninger, som den yngre kvinne- og manns-generasjon har funnet frem til, vitner således både om en tendens til å tilpasse seg storsamfunnets behov: pendling, sentralisering, sesongarbeid og en evne til – nå – å gjøre lokale, felles premisser gjeldende for hvordan man velger å utnytte storsamfunnets muligheter.⁶ På hvilken måte kan vi få mest mulig ut av det her? Og det er, håper jeg å ha vist, særlig kvinnene som tenker «vi», også de yngre. Mange synes ikke fiskearbeid er så attraktivt som sådant, men vil gjerne tjene penger og således på ny få innflytelse på husholdets samlede levestandard. Som vi så i fase 2, ble kvinnene i en overgang på en ny måte avhengig av mennenes muligheter og ferdigheter. Gjennom denne midlertidige sysselsetting klarer de å ta seg av de forpliktelser som de fleste føler tilfaller dem: omsorg for gamle, barn, hus, hjem. «Når vi er hjemme, kan vi selv bestemme farten, vi er fri på en måte». De fortsetter å produsere mye hjemme: strikke, bake, sy, etc., og flere har startet opp igjen med sauehold. En del yngre kvinner vil gjerne ha lønnet arbeid hele året, men da skal det være i Veggefjord.

Hvis man i offentlig planlegging kunne ta hensyn til disse kvinners krav og prioriteringer, ville det på sikt medføre en reduksjon av behovet for offentlig planlegging. Planlegging er ofte basert på tanken om at man kan «lage» bestemte samværssystemer. Vi bør kanskje si ut fra det vi har sett, at planlegging og sosialpolitiske tiltak i større grad bør dreie seg om å tilrettelegge forhold i lokalsamfunn slik at folk selv kan lage samværssystemer.⁷ Da er det viktig at de sammen kan avgjøre hvordan offentlige ytelser skal brukes.

3. Om almene sosiale goder i en urbanisert bygd:

Et forsøk på en konsekvensanalyse

Det ville være fristende for en nyankommet observatør i Veggefjord å anta at innføring av omsorgslønn, lokal barnehage og tilbud om full sysselsetting for kvinnene ville bli mottatt med begeistring. Innføring av disse goder er sentrale krav i dagens kvinnekamp og også offisielt anerkjent som nødvendige goder i dagens samfunn. Vi skal nå prøve å tenke oss hvilke konsekvenser dette ville få, om det ble innført *samtidig* i Veggefjord, som vi ser det 1977. Jeg vil våge påstanden, at det ville true Veggefjords «lokalsamfunnshet» på flere måter, hvis det ikke kommer i takt med krav fra veggefjordinger eller hvis veggefjordingene ikke fikk influere prioriteringen og organiseringen av disse «goder» i forhold til deres egne aktiviteter og samværssystem. «Lokalsamfunnsheten» anno 1977 var bl.a. forankret i at kvinner så seg som uavhengige av noe av det offentlige, og at de tar beslutninger, som reflekterer et ansvar for flere enn dem selv.⁸ Når de valgte å jobbe akkurat så mye som trengtes for å få trygd, er dette en konsekvens av et slikt ansvar og en slik avhengighet. Samtidig slapp de en jobb som de ikke ville «orke å være bundet av» i lengre tid. Både kvinner og menn utnyttet markedssituasjonen: menn foretrekker å slutte i arbeid en periode, hvis det kan kombineres med laksefiske, jakt, barnepass og passiar med andre menn og koner nok i stadig større grad gått over til å utnytte storsamfunns-goder i sin tilveiebringelse av husholdsfornödenheter. Men de har organisert utnyttningen av godene på en måte som vi ikke finner i bysamfunnet: De har arrangert seg på årssyklusbasis, og oppgavene veksler over tid. Således er det ikke utelukkende tilfredsstillelse av hverandres emosjonelle behov, som gjensidigheten innen husholdet er forankret i, men også fortsatt felles omsorgsoppgaver. «Hvis vi tjente penger nok selv (dvs. hadde jobb og barnehage), hva skulle vi da med mennene våre?» sa en kvinne i Veggefjord halvt i spøk og halvt i alvor da hun leste 8. mars-paroler i avisen. Ekteskapet oppleves her som både emosjonell og materiell gjensidighet. Det er storsamfunnet, ikke henne eller mannen, som transformerer materiell avhengighet lokalt til kvinners og menns ulike former for avmakt i den store samfunnssammenheng.

Det motsetningsfylte, paradoksale vi har «oppdaget» er følgende: Jo mer innvevd i hverandres organisering av arbeid de enkelte veggefjordinger er, jo mer automatisk tar folk hensyn til hele husholdet eller hele bygda, når de tar viktige avgjørelser. Dette er én av

betingelsene for vedlikehold av den nåværende lokalsamfunnshet». Da har jeg ikke sagt at folk i Veggefjord *alltid* er innstilt på å bevare fellesskapet.⁹ Jeg har derimot antydning at det er den mer eller mindre materielt forankrede avhengighet som ligger til grunn for at folk tar hensyn til sambygdingene (f. eks. ektefeller, mødre, svigermødre), som de ellers kan være uenig med om mangt.

En plutselig og stor vekst i kvinnesysselsetting i Veggefjord supplert med tilstrekkelige daghjemsplasser ville medføre en kraftig endring av avhengighetsforholdene og dermed av hvilke hensyn den enkelte ville føle seg nødt til å ta. Dette vil igjen føre til en raskere forstadliggjøring av Veggefjord. Arbeidet med å organisere/regulere det lokale samværssystemet og den enkeltes kontakt til storsamfunnet ville bli meget mer krevende, og det er sannsynlig at størstedelen av dette arbeide vil falle på kvinnen.¹⁰

4. Oppsummering

Kanskje vil noen falle for fristelsen til å «oversette» den første sykepleiers entreprenørvirksomhet som «korrupsjon» og de unge kvinners trygd som «misbruk». I så fall vil det si at under de nåværende omstendigheter er det en *forutsetning for vellykkethet* i lokalt perspektiv, at storsamfunnet enten 1) ikke «forstår» noenting (folk)! eller 2) lar seg «korrumpere»!¹¹

Ut fra min vurdering er det en for «lokalsamfunnsheten» i Veggefjord og for storsamfunnet kanskje vel så bra løsning at kvinner selv bestemmer *hvordan* omsorg skal organiseres, og *hva* trygden skal brukes til, enn om vi fikk utviklet byråkratiet og ble tvunget til å formalisere alle de ulike formelle hjemmehjelp- og sykepleie-tiltak lokalt, med de konsekvenser i form av profesjonalisering dette ville få.¹²

Vi kan vel tillate oss å påstå at mens slik «pengeoverføring» på sentralt hold ses på med kritiske øyne, oppfattes finansiering av barnehager og lignende institusjoner utelukkende som positivt. I Veggefjord forbeholder folk seg derimot ennå retten til å bestemme hvorvidt de enkelte tiltak skal ses på som goder eller ei.

Det jeg vil understreke med dette er at kravene om full sysselsetting etc. ikke er rimelige. Deres gjennomføring vil bety noe positivt for mange kvinner i mange forstedliggjorte bygder i Norge. Men ut fra det vi har sett til forholdene i Veggefjord, skulle det fremgå hvor viktig det er at folk får anledning til å influere hvilke tiltak som skal gjennomføres og i hvilken rekkefølge. Ellers risikerer man en uhen-

siktsmessig vekst i tosomheten og nedbryting av «lokalsamfunnsheten».

Blir Veggefjord først en typisk forstad, vil det være slutt på muligheten for å la lokale premisser gjøre seg gjeldende oppover i systemet i den grad vi innledningsvis antok var ønskelig, om trivselen skulle ivaretas. Siden det er vanskelig å konstruere forhold mellom mennesker, er det viktig at vi, når vi planlegger, har en viss formening om et tiltaks (barnehage, «full sysselsetting for kvinner») lokale virkninger, før det settes i verk.

At kvinner må reise egne krav er et sentralt moment i kvinnesaken. Da vil jeg her legge vekt på «egne». Spørsmålet må bli hvordan man kan ta vare på mulighetene for gruppehandling i lokalsamfunn med forskjellige levestandarder.

Jeg tror at kvinnene i Veggefjord vil kreve lokal barnehage. Men de vil sannsynligvis foretrekke mer fleksible og kombinerbare løsninger enn de nyinnflyttede akademikerfamilier skulle ønske, og det er bl.a. fordi ikke *alle* orker ta utdanning eller full sysselsetting, og mennenes andel i omsorgen for barna ønskes ikke utkonkurrert av barnehagen. *Det skulle ikke være dyrere å oppfylle disse ønsker, enn gjennomføring av mer standardiserte løsninger.*

Hvis det skulle bli lokal barnehage, ville de *alle* gjerne arbeide der; likeledes hvis det ble lokal aldersbolig. «Men hva skulle vi da med mennene?» kan peke på en erkjennelse av, at mennene ville være dårligst tjent med slike forandringer.

Antydningen av disse konsekvenser kan kanskje få mange til å tro at jeg er romantisk og nostalgisk på «det gamle samfunns» vegne, at jeg undervurderer det «helvete» medlemskap i et slikt moralsk system *kan* føre med seg (jfr. Sandemose og Margaret Jessen), eller at jeg ikke ser alle de praktiske vanskene ved å ta så differensierte lokale hensyn. Det håper jeg ikke. Det å delta i et slikt lokalt system er ofte hardt, og iblant preget av smålighet. Men jeg har villet isolere organisatoriske trekk, som gir en samlet lokalbefolkning ulike, men lokalt forankrede perspektiver på storsamfunnet. Folk kan være seg dette mer eller mindre bevisst.¹³

Jeg vil således peke på at vi i forbindelse med utvikling av tilbud om offentlige sosiale goder i mer eller mindre forstedliggjorte bygder ofte står overfor valg mellom å styrke tosomheten eller «lokalsamfunnsheten». Da kan det forhåpentligvis være en idé også å tenke på hvordan profesjonelle planleggere kan «oversette» lokale budskap oppover i systemet som jeg har prøvd her, og samtidig tilrettelegge utbyggingen av «almene goder» på en måte som tillater folk lokalt å bestemme hvordan tiltak skal kombineres i takt med lokale kvinners

og menns behov. Så lenge det finnes så mye dokumentasjon om de negative konsekvenser av profesjonalisering, individuering, etc., skal man kanskje være varsommere med å ville eliminere lokale autoritetsforhold, forskjeller mellom kjønn eller mindre ulikheter som gjøres relevante av folk.

Hvis ikke en slik strategi velges, står vi overfor å la «utviklingen» skje på sine egne premisser,¹⁴ og så må vi siden, når det er oppstått helt krise, bygge samfunnet opp fra grunnen av, i beste fall som det er skissert i «Opprør fra midten».¹⁵ Skal noen påta seg ansvaret for planlegging av forhold mellom mennesker, da burde vi vite mye mer om de *reelle* konsekvenser for folk f. eks. i Veggefjord, skulle de oppnå den ideelle og ønskede medbestemmelse i storsamfunnet.

I denne omgang vil jeg derfor presisere at mine utsagn om at stor grad av «lokalsamfunnshet» sikrer et visst monn av trivsel, bare skal ses i forhold til den forståelsen som må være planleggenes mer kortsiktige målsetting: Hvori består et lokalt perspektiv på almene goder? Hva er forutsetningene for å sikre lokal trivsel i et urbanisert lokalsamfunn, gjennom mest mulig ideell medinnflytelse i det økonomisk og politisk sett omspennende storsamfunn vi bor i?

Det materiale jeg har lagt frem, skulle bl.a. antyde at planleggere og sosialpolitikere i stor grad bør kunne se seg som *budbringere* fra lokale samfunn til sentrale instanser, således at «utvikling» virkelig blir oppfattet som bidrag til «det gode liv» for folk i sektor-Norge.

Kanskje det ville være en god idé om planleggere ser nøye etter hva kvinner og menn gjør lokalt, og *hvordan*, og samholder det med hva og hvordan menn stort sett alene gjør ting sentralt?

LITTERATUR

- Alexander, C., 1972, «A city is not a Tree», i Gwenn Bell, G., & Tyrwhitt, J. (eds.) *Human Identity in the Urban Environment*, London.
- Barth, F., 1972, «Analytical Dimensions in the Comparisons of Social Organizations», i *American Anthropologist*, Vol. 74, nr. 7 – 12.
- Brox, O., 1972, «Generativ planlegging», i *PAG-artikkelsamling nr. 2*, Bergen.
- Brox, O., 1966, *Hva skjer i Nord-Norge?*, Oslo.
- Brøgger, S., 1976, *Kjærlighedens veje og vildveje*, København.
- Eidheim, H., 1971, «Grand Bay, Lokal organisasjon i en vest-indisk landsby», arbeidsmanuskript, Oslo.
- Gullestad, M., 1978, «Lokalsamfunnsbegrepet og dets anvendelse i studiet av bysamfunn» i Thuen og Wadel (red.) *Lokale samfunn og offentlig planlegging*, Oslo.
- Hansen, J. Chr., 1978, «Lokalsamfunnet – overordnet mål eller geografisk banalitet?», *Tidsskrift for samfunnsforskning*.

- Haugen, I. & Høltedahl, L., «Regulering av samvær. Noen forutsetninger for trivsel som planleggere har vanskelig for å få øye på». Publiseres i *Tidsskrift for samfunnsforskning*.
- Haugen, I., 1978, «Om forvaltning av utilgjengelighet», i *Tidsskrift for samfunnsforskning*.
- Holter, H. et al., 1975, *Familien i klassesamfunnet*.
- Johnsen, J. T., 1978, Retts hjelp i utkantstrøk, udekkede retts hjelps behov i to Nordnorske lokalsamfunn. Delrapport II, Universitetet i Oslo.
- Nilsen, R., 1976, *Lokale aktører og kommunalpolitikk*, Hovedoppgave, Bergen.
- Rudie, I., 1969/70, «Husholdsorganisasjon: Tilpasningsprosess og restriktiv form. Et synspunkt på økonomisk endring», i *FOLK*, vol. 11–12.
- Thuen, T. og Wadel, C., 1978, «Noen samfunnsvitenskapelige synspunkter på begrepet lokalsamfunn» i Thuen & Wadel, *Lokale samfunn og offentlig planlegging*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Wærnes, K., 1976, «Konsekvenser av en økende profesjonalisering av samfunnets omsorgstjenester», i *Sosialpolitikk*, Helsinki.
- Wærnes, K., 1979, «Kvinner og trygd», Kap. 4.